

voril Bojan Štih. Že na prvi pogled pa se razodene, da Cankar nadvse ljubi »moč besede« in da zna to moč tudi s pridom uporabljati tako v logičnem kot v estetskem pomenu. Njegov slog sestoji iz jasnih podob in prečiščenih misli, skozenj govori nazoren in oster mislec in oblikovalec. Razvidnost tudi najbolj abstraktnih pojmov, to je ena od oblikovnih teženj Izidorja Cankarja. (»Zopet enkrat mislim, da blaznim, kadar izkušam vdreti v mračni dom svoje duše, jo prijeti in vreči na svetlo, da si jo ogledam pri soncu«). Vse, kar se važnejšega dogaja v romanu, poteče večinoma v dialogu, po jasnem redu platonske dialektike. V tekstu pa se poredkoma najdejo tudi taki stilizmi, ki se jih ne bi branil zapisati noben ekspresionist: »Palače so stale še vedno neme v ekstatični okamenelosti, zaprte, slepih oken.« »... vse je kakor srečna trudnost...« »Vse je kakor srečna trudnost polnega življenja.« Seveda, taki primeri so v romanu sporadični in niti malo ne rušijo njegove stilne enotnosti.

Ocene, poročila, zapiski

JOSIP PAVLICA:

FRAZEOLOŠKI SLOVAR V PETIH JEZIKIH

Niti sedem let ni minilo, kar je B. Borko v imenu slovenskih piscev izrekel svoj ceterum censeo (Knjiga 1953, 400), pa je izšel pri DZS slovensko-hrvatsko-latinsko-nemško-francosko-angleški frazeološki slovar; v njem je zbranih blizu 4000 fraz za vsak jezik, in te so razporejene pod približno 1000 slovenskimi gesli. Stvar je vsekakor vredna pozornosti: knjiga s skoraj 700 stranmi srednjega formata je za slovensko leksikografijo že sama po sebi omembe vreden dogodek. Ker pa se ukvarja s frazami (rekli), s pregovori in jezikovnimi klišeji (stalnimi besednimi zvezami) — vse to je bilo doslej v naši leksiki premalo obdelano —, ker razlaga domače reklo s frazami v celi vrsti jezikov (s te strani je knjiga posebnost celo za evropski knjižni trg), ker je moral avtor slovar sestavljati v neugodnih razmerah in ker mu je določil nenavadno dosti nalog (biti v korist vsem jugoslovanskim dijakom, uradnikom, prevajalcem, študentom, znanstvenikom itd.), zasluži ne samo naše občudovanje, marveč tudi oceno.

Tradicija poliglotskih slovarjev je pri Slovencih enako živa kakor pri drugih narodih (zastavil jo je že Megiser 1592), vendar se je v zadnjem času povsod omejila na tako ozka področja, da je z zbirko mogoče zajeti celoto (bibliotekarstvo, gostinstvo). Zadnji Slovenec, ki se je pred prof. Pavlico resno in uspešno ukvarjal s takim delom, je bil Jožef Vuk. Leta 1864 je izdal v Trstu *Onomastico tecnico-poliglotta... in sette lingue e nel dialetto friulano*, leto kasneje pa je Janežič že napovedal njegovo *Polyglott-Parëmiophraseologie*, »bogato zbirko prislovic in rekov v nemškem, laškem, slovenskem, francoskem, angleškem, latinskem in grškem jeziku« s poskusnim zgledom št. 225, ki je razlagal misel o varljivosti videza (SG 1865, 222).

Prof. Pavlica je dobro čutil nenavadnost in nevarnost svoje zamisli; vedel je, da zaradi omejenega prostora v slovarju »še zdaleč ni zajeto vse, kar na tem področju premore moderen razvit jezik«, vendar je bil prepričan, da bo »frazologija s pridom služila tako za praktično rabo kot tudi za teoretično proučevanje jezika in da bo vsaj delno zamašila občutno vrzel v naši leksikografski literaturi na tem področju«.

Avtor je v uvodu pohvalno omenil naše povojne slovarje, vadnice in korespondenčne priročnike, a jih je v isti sapi grajal, češ da »ne posvečajo dovolj prostora frazeologiji«, in poudaril, da je v njegovem slovarju »na stotine uporabnih fraz, zlasti pregovorov in stalnih rekel, ki bi jih v naših tujejezičnih slovarjih zaman iskali«.

Glede namena in vrednosti dela pa je zapisal tole: »Primerjalna frazeologija pa ima svoj pomen, kajti tu ne gre za primerjanje posameznih besed, temveč za njih

skupine, povezane v zaključne izrazne enote — stavke, v katerih izražamo naše misli. ... Komparativna frazeologija nudi mnogo zanimivega študija ne samo za jezikoslovca, marveč tudi za kulturnega zgodovinarja in etnografa, saj je v frazeologiji vsakega kulturnega jezika nakopičenega ogromnega bogastva misli in izkušenj, do katerih se je človek dokopal v teku stoletij. ... Jezikoslovca bo posebno zanimalo vprašanje medsebojnih jezikovnih vplivov na področju frazeologije ter izvor in vrednost fraz, kar sem jaz v tem slovarju samo nakazal s tem, da sem slovenske fraze, narejene po tujem vzorcu, označil s križcem, fraze, izvirajoče iz latinščine, opremil s izvornim latinskim rekom, biblijske citate pa tudi posebej označil.«

Na teh spoznanjih je delo zasnovano, po teh načelih je sestavljeno. V njih je skrito dobro in slabo prvega slovenskega frazeološkega priročnika.

Teško se je spustiti v oceno: ne samo iz preprostega vzroka, ker nimaš časa ali poguma, da bi prehodil isto pot kakor sestavljalavec, marveč tudi zato, ker le-ta ni navedel virov, po katerih je delal. Zato ti ne preostane nič drugega, kot da nekaj zgledov iztrgaš iz celote in jih pretreseš, ostalo pa samo preletiš. Zanimale so me predvsem te stvari: kakšna je ureditev slovarja, kakšne so slovenske fraze, koliko je takih, ki jih po drugih slovenskih slovarjih ni, in koliko je slovar uporaben za praktično oziroma znanstveno delo. Za nadroben pregled sem si izbral tri gesla: *beseda*, *duša* in *pihniti*.

Obseg gesel je različen. *Beseda* ima 48 citatov; od tega je 20 navadnih fraz, n. pr. *Častna beseda!*, prav toliko je fraz, ki so kombinirane z dodatkom, n. pr. *Niti besedice več! Pa amen (pa mir) besedi!*, ali pojasnilom, n. pr. *Z eno besedo (skratka)*, razen tega je še 5 pogovorov in 3 kazalke. Geslo *duša* ima 11 citatov, od tega 3 navadne in 8 kombiniranih, *pihniti* pa ima 1 navaden in 1 kombiniran citat. Po navadi se število citatov krije s pogostnostjo rabe tistega gesla. So pa primeri, ki so v njih očitna nesorazmerja ali pa v njih ni tistega, kar po vsi logiki pričakuješ. *Obleka* je razložena s stavkom *dal sem si obleko šivati* in dvema skoraj enakima pogovoroma. Kaj ne bi bilo koristnejše, če bi se evidentirala zveza *obleko obleči, sleči*, posebno še, ker v knjigi ni gesel *obleči, sleči, obuti, sezuti*?

Vodilne besede (gesla) so v večini samostalniki, glagoli in pridevniki in nanje so delno po obliki, delno po pomenu navezane vse fraze; interno so obdelane najprej konkretno, potem abstraktno in metaforično, na koncu so pogovori. Kazalke so na mestu, ki jim ga določa pomen. To redakcijsko načelo je vidno, ni pa dosledno izpeljano in nikjer ni razloženo. Bralec, ki ne bo imel enakega okusa in izobrazbe kot avtor, bo moral marsikdaj dolgo brskati za potrebno frazo. Kdo bo n. pr. iskal *bil sem do kože moker pod nit* ali *zopet je prišlo na krožnik pod met*, kdo bo takoj uganil, da je *na šibkih nogah pod noga* in *od mladih nog pod mlad*?

Avtor se ni opredelil med notranjo (pomensko) in zunanjo (oblikovno) formo slovarja in si ni bil na jasnem glede nujnosti ali semantične ali sintaktične ureditve posameznih gesel. Prvo skrajnost nakazujeta združitev rekel *iz tega ne bo nič* in *iz te moke ne bo kruha* pod geslom *nič* ali za *ušesa ga je (povlekel) in ušesa (uro) mu je navil* pod geslom *who*, ne da bi kjerkoli drugod bilo kakšno opozorilo na to pomensko enoto; drugo predstavljajo kazalka *to je snel izpod klobuka* 178 in rekli *to je iz trte izvil* 154 in *to je iz trte izvito* 564, kamor nas kazalka vodi in kjer je omenjena kazalka čisto prezrta, ali fraza *afera je dvignila mnogo prahu*, ki je evidentirana prvič pod *afera* in drugič pod *dvigniti*. Večina zgledov omahuje med tema poloma. To neenotnost ureditve je avtor reševal s kazalkami tako, da je opozarjal na besedo, pod katero je treba iskati tisto frazo, pa naj si bo tam kazalka samo ponovljena kot citat (*od nog do glave* gl. *glava*) ali tudi pojasnjena s sinonimno frazo (*pod nogami mi je gl. napota*). Ker pa kazalke niso bile zadosti kontrolirane, marsikdaj odpovejo. *Dolgčas prodajati* 420 te popelje najprej na *dolgčas* in od tam šele na čas. Ali to bi še šlo. Teže je, če te vodi *čutili na svoji koži* 56 na *kožo*, tam pa ne najdeš nič podobnega, ali *ponoči je vsaka krava črna* 54 na *noč*, tam te pa enaka kazalka spet pouči, da išči, kjer si začel. Mogoče je celo, da zaideš v začarani krog (*nebo* gl. *jasen* gl. *strela* gl. *jasen*).

Razporeditev fraz v okviru vodilne besede je preveč slučajna. Na vsak način je sintaktična, to je praktična plat preveč zanemarjena. Vse predložne zveze n. pr. bi se dale ne glede na pomen lepo urediti abecedno in iskanje bi bilo za vse dosti lažje (prim. moja razporeditev pri *besedi*). Za našo prakso je tudi nenavadno postavljanje pridevniške kazalka (*besedna igra* gl. *igra*) na čelo skupine v okviru besede.

Tudi opozorila (kratice) so nezanesljiva. V uvodu pravi avtor, da so fraze, označene s +, narejene po tujem vzorcu, v seznamu kratic pa, da opozarja + na stvari, ki niso »v skladu s SP iz leta 1950«. Ali je to isto? In ko bi bilo res eno in drugo, kaj mislite, koliko frazeoloških kalkov bi Slovenci imeli? Če sem prav štel, niti deset. Pa o tem pozneje. — Prenesenih pomenov v knjigi kar mrgoli, pripisi (fig.) ali (iron.) pa so tako izgubljeni, da drug za drugega ne ve. Zato taka slučajna opozorila bralca bolj zapeljujejo kot poučujejo.

Koliko je v slovarju novega?

Ker je avtor zglede spreminjal in pristrojeval »za praktično vsakdanjo rabo«, ni mogoče natančno določiti, kaj je prevzeto od drugod in kaj je avtorjevo, vendar kaže, da je avtor posebno pri obsežnejših geslih sam res dodajal.

V besedi je približno četrtina zgledov, ki jim nisem našel paralel v slovarjih in priročnikih. Razen tega so skrita posamezna rekla, ki se nanašajo na besedo, še pod drugimi gesli (z besedo in dejanjem: 62, ne drži besede 106, gluh je za vsako pametno besedo 118, škoda je vsake besede 150). Vse to kaže na avtorjevo prizadevanje, da bi zbral čimveč rekel in jim dal svoj pečat. Treba je priznati, da je bilo to prizadevanje uspešno, kolikor izvzamemo nerodnosti takele vrste: Po nepotrebnem je ponavljal fraze, ki so si pomensko blizu (2-krat: častna beseda, prazna beseda, njegova beseda, z besedo na dan, 3-krat: zadnja beseda). Odločil se je za okorne zveze. V pomenu dobesedno je zapisal beseda za besedo, ni pa pritegnil navadnejše do besede in od besede do besede in ni upošteval pravilnega rekla sukati besedo za besedo. Če se je tu hotel ogniti navideznemu germanizmu, je padel vanj pri držim vas za besedo, pri frazi torej, ki je sicer mogoča, ni pa v rabi.

V množici rekel, ki jih beseda pozna, se je res težko odločiti za najprimernejše. Ali izbiranje je razen zbiranja najvažnejša leksikografska naloga. Za zgled, kako nerodno je, če v gozdu ne vidiš dreves, bom navedel nekaj najpogostejše rabljenih rekel in besednih zvez, od katerih nobene nisem našel v Frazeološkem slovarju, čeprav je v njem beseda na dolgo in široko obdelana:

Beseda: domača, odločilna, ostra, poštena, prava, preprosta, resna, sladka, spremna, velika, vezana; gre, gre o, gre težko iz, leti na, meri na, nanese na, ni konj, pade, se prime, teče o, se uresniči, velja, zaleže, se zatika; to je beseda!, vsaka beseda odveč; — besede: niti besede, v ožjem, pravem pomenu besede, v sredi besede; — besedi: verjeti; — besedo: imeti, izgubiti, izpolniti, najti, napeljati na, obračati, odreči, poprijeti, postaviti, požreti, pregrizniti, preklicati, prepustiti, presekatati, prestriči, privoščiti, vzeti iz ust, vzeti nazaj, vzeti zares, skovati, snesti, spraviti iz, ubrati pravo, zapreti, zastaviti za, zavijati, zavračati; le (eno) besedo; — besede: dve, tri besede; same besede; besede, besede, besede; — besed(i): curek, konec, par; prenašlih, (t)istih besed biti; — brez besed(e): biti; — do besede: (ne) dati, je res, pripraviti, pustiti, zapomniti si; — na besedo: posojati, priti; — ob besedo: dejati, priti; — od besede do besede: pregledati; — po (teh) besedah; — pri (teh) besedah; — v besedi: biti, ostati; v besedi in dejanju; — z besedo: meriti na, opraviti kaj; s kratkimi besedami; — za besedo (besede): loviti se, prijeti.

Če bi šli v podrobnosti, bi se takale zbirka še pomnožila, če bi pa k reklom in stalnim zvezam pritegnili tudi pregovore, bi kar nevarno narasla. Opozorim naj samo na Vrtec, ki je prinašal pregovore in rekla od 1896 do 1931; v njem je leta 1907 zbranih pod besedo 67 pregovorov in 11 rekel.

Pri duši je dobil avtor iz sodobnih slovarskih pripomočkov vse zglede razen fraze duša se mu je prirasla, ki pa se mi ne zdi posrečena. Iz slovarjev ni hotel vzeti: ljuba (draga) duša!, do dna duše ganjen, v dno duše ga je sram, dušo dati za koga, to mi je na (pri) duši. Iz vsakdanje rabe ni vzel: pasja, prodana duša, duša sili na jezik, komaj se me še duša drži, mirne duše, privezati si dušo, kaj ti leži na duši, na duši in na telesu, na vso dušo, kako ti je pri duši, z mirno dušo. Namesto sta si kakor dve duši v enem telesu bi bilo bolje zapisati ena duša v dveh telesih, kot se navadno pravi.

Pihñiti. Po analogiji z drugimi gesli spada sem tudi pihati (prim. obljubiti). Oba citirana zglesta sta vzeta iz slovarja. Prvemu (kakor bi pihñil) manjka pojasnilo, da pomeni razen kar tako [= lahko] tudi hitro (prim. kot bi trenil 560), drugi (pihñem na to) je očiten kalk; v kartoteki SAZU je izkazan devetkrat, v 8 prevodih in 1 izvorniku. Po domače se reče popiham, požvižgam se (zapisano na str. 384), kar potrjujejo tudi ustrezni prevodi pri obeh frazah v knjigi. Pogrešam vsaj katero od naslednjih fraz: pihñiti luč, pihñiti [=ustreliti], jo je pihñil čez mejo, ta človek ga pihne, piši me v uho, v rit, nekam; pod noge mi piha, pihati [= jezno govoriti,

jezen bitil, pihati od jeze (zapisano na str. 160), drug veter piha, ne boš kaše pihal, ričet pihati.

V tej zvezi velja posebej spregovoriti o pregovorih. Načelno ne bo nihče ugovarjal, če jih porabimo besedam za ilustracijo; vendar je v leksikografiji že davno zmagalo prepričanje, da pretirano upoštevanje tega gradiva delu ne koristi (J. Casares: Vvedenije v sovremennuju leksikografiju, Moskva 1958, str. 212). Avtor Frazeološkega slovarja je mero nekako poznal, le pri posameznih geslih ga je zaneslo (*ljubezen* ima med 10 zgledi 7 pregovorov). Bolj vprašljiva je vrednost zapisa in karakteristika pri pregovorih.

Nesrečna želja po izvirnosti in vsestranski uporabnosti je gnala avtorja v prikrojevanje: v slovarju stoji križem kražem vse mogoče oblike, časi in nakloni. Ali je s tem slovar res kaj pridobil? Saj ne gre za citate v pravem pomenu besede. Samo koliko nepotrebnih osebnih zanimkov bi lahko odpadlo (*on se samo tako dela* 458:64) in koliko prostora bi se prihranilo ob drugačni tehniki (*prodajati z dobičkom : prodal je to pod nič : prodajamo na drobno : hiša je bila prodana na javni dražbi* 420). Kdor zna spremeniti prvo osebo v drugo, bi znal menda tudi nedoločnik preokreniti v osebno obliko. Ali to je stvar okusa in koncepta. Toda prikrojevanje se ni omejilo na te stvari. Ena in ista fraza oziroma kazalka je na dveh različnih krajih različno napisana, n. pr. *dal sem obleko šivat* 62 : *dal sem si obleko šivati* 302, s prstom kažejo za njim 174 : s prstom so kazali nanj 426, ne vidi se prst pred nosom 428 : ne vidiš prst pred nosom 604, zlepa ali zgrda 3 : z lepo ali z grdo 214, svoj živi dan (*vse življenje*) 58 : svoj živ dan ne 672, govori za silo angleško : gladko nemški 126.

Potem je vdrla ta manija k pregovorom. Če avtorju lahko oprostimo igračkanje s frazami, mu tega pri pregovorih ne moremo. Kako n. pr. lahko zapiše na str. 24 kazalko *Dobro blago se samo hvali*, na str. 78 pa jo meni nič tebi nič spremeni v *Kar je dobro, se samo hvali*, čeprav zatrjuje, da so pregovori »nekakšne jezikovne okamenine in kot takšne najzanimivejše za historično proučevanje jezika? Morda bi se lahko skliceval na Kocbeka in Šašlja, češ da sta tam obe varianti. Kaj pa *Kakršen človek, takšna beseda*? V Kocbeku stoji *Kakršen človek, taka je beseda*, v Šašlju *Kakršen človek, taka beseda*. To sta namreč edina vira, ki prideta v poštev za ta izbor in ki ju je avtor čisto posrečeno uporabljal; prim. *Ni na en dan sezidan* Zagreb : *Rim, Pariz* v drugih jezikih (58). Takih in podobnih sprememb je v slovarju toliko, da jih ni mogoče naštetiti, zato naj bo za vse en sam, najboljši vesel zgleđ. Šašelj: *Svet je godlja, mi pa kuhalnice, ki ga mešamo*. Pavlica: *Svet je godlja, mi pa kuharice, ki jo mešamo* 532. Ampak vsi pregovori niso tako pokvarjeni; nekateri so doživeli spremembo, ki kaže, da je imel avtor včasih tenko uho ali pa vire, za katere ne vemo. Šašelj ima pregovor: *Ura zamujena je za vselej izgubljena*, Pavlica ga je na str. 640 urezal po današnji meri: *Ura zamujena ne vrne se nobena*, kazalka na str. 580 je ostala pri starem. Na drugo možnost kaže kopica živih pregovorov, ki jih ni niti v Kocbeku niti v Šašlju, n. pr.: *Brez cvenka ni plenka* 40, *Kar oče nagrabi, sin razgrabi* 308, *Kar je odloženo, še ni zamujeno* 640. Nekateri 'pregovori' pa so za lase privlečeni: *Kdor me ljubi, ljubi vse, kar imam* 222, *Vse poti vodijo v Rim* 374, *Topljenec se za slamko lovi* 556. Nasprotno je v slovarju tudi precej stavkov brez karakteristike (pr.), čeprav gre očitno za pregovor, pa naj si bo registriran v naših virih ali ne: *Čast, komur čast* 50, *Kdor malega ne ceni, velikega vreden ni* 228; *Spređaj liže, zadaj striže* 220.

Podobno se je zgodilo s tujimi pregovori. Srbske in hrvatske pregovore sem mimogrede primerjal s Karadžičevo in Daničićevo zbirko in gradivom v najboljši jugoslovanski razpravi o tem vprašanju (J. Kasunović, Rad 189, 191, 222), nemške z G. Büchmannom (Geflügelte Worte), R. Zoozmannom (Zitate- und Sentenzen-schatz), K. Wanderjem (Deutsches Sprichwörter-Lexikon), vse druge pa z A. Arthaber: *Dizionario comparato di proverbi e modi proverbiali*, Milano 1929, in O. Konstandt: *One hundred proverbs*, Malvern 1958. Trditev, da so v slovarju posebej znamenani vsi pregovori, ki izvirajo iz latinščine, ne drži popolnoma; prim. *gorje premaganim* 120 : 398, citirano Kasunovićevo obravnavo, D. Browning: *Dictionary of quotations and proverbs*, London 1952, in P. Dupré: *Encyclopédie des citations*, Paris 1959. Slovar nadalje bralca ne pouči, kdaj gre za približen prevod in kdaj za resničen pregovor. Kako bi bilo treba ravnati, kaže n. pr. A. Graf: *6000 deutsche und russische Sprichwörter*, Halle 1958. Sicer pa sega pisanje o pregovorih čez okvir moje ocene in tudi gradiva o njih je toliko, da soglasja med avtorjem dela in njega ocenjevalcem res ni mogoče doseči (O. Moll: *Sprichwörterbibliographie*, Frankfurt 1958)

Najvažnejše je vprašanje, kakšna je vrednost slovenskih rekel. Na splošno je treba reči, da je zadovoljiva. Prof. Pavlica ima, kot sem že poudaril, dober jezikovni čut in tudi željo, da napravi zgled živ (*beliti si glavo, trn v peti, iztaknil jo je, iz trte izvito, to je njegovo maslo*) in če se le da slovenski (*izpitate opraviti, dati račun, sum leti na, pripisovati važnost, odpraviti se na pot*). Včasih je sestavljaivec v tej skrbnosti preveč starinski (*zmeraj buda v knjige 180, pod nos mu bom podrobil 296, odkar svet pameti 328, z milo ali s silo 214 in 464*), neroden (*delo mu odseda 66, prevzetuje 112, po svetu se lomi 224 in 532*) ali afektiran (*ves ljubi božji dan 58, kupil sem mačka v vreči 206, nov novcat 298*), oziroma se včasih slepo sklicuje na SP (*na kant 26, nimam časa 44*), medtem ko gre drugod mirne duše mimo njega (*pridobiti na času 46, govoril je z mesta 126*). Predvsem je nerodno, ker se zmerom ne drži preizkušenega navodila za urejanje praktičnih slovarjev, ki pravi, da sodijo na prvo mesto v skupini splošno rabljene in znane zveze. Prim. zgled na str. 664: *Prvi zvonec je nosil (igral je prvo violino, glavno vlogo, bil je glavna oseba)*. Res je, da je vodilna zveza domača, rabil jo je celo Prešeren, ali danes je na pol mrtva, na pol komična, in namesto nje se je treba odločiti za *igrati, imeti glavno vlogo*, pa naj še tako spominja na *eine Rolle spielen*. Če so Čehi zadovoljni s *hráti úlohu, velikou roli* in Rusi z *igrat's važnuju rol's*, bomo tudi mi potrpeži (N. Reiter: *Die deutschen Lehnübersetzungen im Tschechischen*, Berlin 1953, str. 158). Vendar je prof. Pavlica načelno sprejel vse, kar je uzakonjeno z vsakdanjo rabo, in mu torej ne gre očitat uzkosti, prim. *vstati z levo nogo, greh storiti, kozla ustreliti, iz rokava stresti, zaiti v slepo ulico, vreči puško v koruzo, bi se ji krave smejale*.

Avtorjev namen sicer ni bil, da bi se podrobneje ukvarjal s slovensko frazo, saj mu je bila ta le ena od petih oziroma šestih fraz in zato samo sredstvo za iskanje tuje, vendar se je prav v tej pokazalo, kako zmotno je mnenje, ki ga zagovarja tudi Pavlica, češ da »oblikovna in sintaktična zgradnja domače fraze ne dela količkaj večjemu kot domačih, se mu je kljub skrbnosti vtihotapilo pod pero dosti tujih zgledov pred domačih, se mu je kljub skrbnosti vtihotapilo pod pero dosti tujih, ki preveč dišijo po tujem zgledu: *kamenje mi je valil na pot 170, izigral je zadnjo karto 172, bolezen se prenaša s kolena na koleno 182, požgal je vse mostove za seboj 254, nizko mislimo o njem 290, postavil se je na zadnje noge (uprl se je) 292, primite se za svoj nos 296, povlekel se je 296, treba mu je streči kakor votlemu jajcu 526, do ušes tiči v dolgeh 574, ima vezane roke 602 ipd.*

Na to, da avtor ni šel iz slovenske besede v tujo, ampak narobe, namigujejo razen prejšnjih zgledov tudi tujejezične razlage enega in istega slovenskega rekla, ki se v prevodih včasih pokrivajo (*mačkine solze 494 : 538, voda na njegov mlín 246 : 610*), še večkrat pa hudo razhajajo, (*kar je, to je 22 : 522, nekaj ima za bregom 34 : 242, kurja polt 206 : 504 : 660, lepo ga (jo) pozdravite 214 : 382, na vrat na nos 262 : 622*).

Avtor si namreč ni bil na jasnem, ali zbira taka rekla, ki bodo kazala razloček med posameznimi jeziki ali podobnost, zakaj v obe smeri je pravzaprav mogoče iskati, če ravno hočeš.

Varljivo podobnost kaže tale zgled (274): *Razgibati nebo in zemljo (pritegniti vse v pomoč) — upotrebiti sve i sva — Himmel und Erde in Bewegung setzen — remuer ciel et terre — to move heaven and earth*. Razen hrvatskega vse enako! In vendar: francoska fraza *remuer ciel et terre* pomeni v nemščini *alles aufbieten, alle Hebel in Bewegung setzen* (H. Klein: 1000 idiomatische französische Redensarten, Berlin 1937², str. 176), zanjo in za frazo *Himmel und Hölle in Bewegung setzen* ima Tomšič³ vse sile napeti, zveze z *Erde* ne pozna; tudi Dudnov *Stilwörterbuch*⁴ opozarja, da je najbolj v rabi *Himmel und Hölle in Bewegung setzen (die äussersten Mittel anwenden)*; in angleško frazo *to move heaven and earth* prevaja Škerljeva⁴ s *skrajno se potruditi*. Kaj je torej s slovensko frazo *razgibati nebo in zemljo*? Kaj naj njena primerjava pokaže?

Pretirano poudarjen razloček pa nakazuje (98): *Na dušo pihati (prigovarjati) — govoriti srcu; nagovarati — zu Gewissen reden (führen); zureden — repräsentier vivement — to try to persuade; to appel to the conscience*. O tej frazi pravi avtor takole: »Dvomim, če bi kateri Nemeč, Francoz ali Anglež razumel dobesedno prevedeno slovensko frazo: Kaj ti je na dušo pihal? V tem primeru je še celo pomenski prenos te naše fraze v tuj jezik težak.« Najprej je treba ugotoviti, da so tej od Milčinskega izposojeni frazi pomensko blizu *na srce pihati, na dušo (srce) govoriti, prigovarjati, pregovarjati*, do neke mere pa tudi *polagati na srce, toplo priporočati* ipd., ker razlaga Cigale na str. 559 in 610 frazo *zu Gemüthe führen*, ki pomeni Pavlici

polagati na srce, živo, toplo priporočati 506, z govoriti na srce, pregovarjati, in na str. 751 zum Herzen sprechen z na srce govoriti. In če stoji v Dudnu 282 neizrabljena fraza *jemandem ans Herz führen*, če citira Slovník spisovného jazyka českého I, Praha 1960, 427 *promluvit někomu do duše*, menim, da je omajana ekskluzivnost te slovenske fraze, čeprav drži, da je nenavadna, žargonska.

Vse napake in pomanjkljivosti Frazeološkega slovarja izvirajo iz nesmiselne avtorjeve odločitve, da bo spisal pet- oziroma šestjezični frazeološki slovar, in iz nezadostne uredniške prakse. Če bi se omejil na en jezik ali dva, bi bil delu lažje kos, imel bi več prostora in več časa; če bi pomensko združil fraze, bi imel čeznje boljši pregled, lažje bi jih ocenil in razporedil. Zakaj prava pot za sestavljanje večjezičnega slovarja je samo ena: najprej je treba za vsak jezik zase nabrati tipične, žive fraze in jih združiti v pomenske skupine, šele te se smejo primerjati z ustreznimi pomenskimi skupinami drugih jezikov. Za tako delo pa so moči in sposobnosti enega človeka, pa naj bo še tak hrust in učenjak, premajhne. Kako se že preprost dvojezični frazeološki slovar razrašča in zapleta, kažeta najnovejša slovanska zgleda: M. Radenković-Mihajlović: Rečnik engleskih fraza i idioma, Novi Sad 1956 [714 str.] in Ž. Nikolova-Gълъbova & K. Gълъbov: Nemsko-bългарски frazeologičen rečnik, Sofija 1958 [932 str., 11.387 gesel, 53.264 fraz].

Pavlica se je pri sestavljanju slovarja preveč naslanjal na zastarele tuje zglede. To se ne pozna samo v jezikovnih primerjavah, marveč tudi v izbiri gesel in fraz. Nekako nesodobno in smešno se v slovenskem slovarju iz 1960 berejo takile zgledi: *polica j ga je zgrabil za vrat 622, Kdor z mečem okrog hodi, bo z mečem pokončan 232, Šiba novo mašo poje 538, treba mi je mnogo denarja 560* (edini zgled za geslo *trebal*), *ustrelil se je v glavo 584, vrgel je klobuk skozi okno 468, hotel jo je zapeljati v skušnjava 474, vrgla se mu je pred kolena 182*.

V knjigi je kljub dvojnim popravkom še precej tiskovnih napak (*metati bo bob steno 26, kupčija gre rakovo pot (nazadnje) 432, šel je svoji ljubici v vas 588, Fine feathers do not fine birds 52 : 303*) in pravopisnih spodrsrljav (*dolg čas prodaja 46, postrani 116, zopernež 254, gre notri 574, želim srečno Novo leto 298, rečeno-storjeno 440*).

Frazeološki slovar bo koristen pripomoček za učenje tujih jezikov in za prevajanje vanje — zgled prevoda *vdaja se mračnim mislim — er fängt Grillen 242* sicer kaže, da bi ga morala prestresti tudi germanist in romanist —, do prej opisane stopnje bo primeren za orientacijo v slovenskih frazah, ne bo pa uporaben v znanstvene namene, ker je v tekstu preveč samovoljnosti in ker delo ni oprto na viře. Kljub temu gre prof. Pavlici hvala in zasluga, da je znova zbudil zanimanje za slovensko frazeologijo.

Stane Suhadolnik

NAMESTO JEZIKOVNE KRITIKE

Med jezikovnimi kritikami slovenskih izvirnih del in prevodov, ki jih prinaša — žal ne preveč pogosto — revija *Jezik in slovstvo*, opozarjajo nekatere na skrajno pomanjkljiv jezik. Založba, ki je tako knjigo izdala, se potem največkrat opravičuje, češ da nima dovolj lektorjev ali da avtorji ne dovolijo popravljati svojih tekstov. Vendar ni dvoma, da bi se brž našla rešitev, če bi bila založba zaradi malomarnega odnosa do jezika svojih publikacij materialno ali moralno prizadeta. Najučinkovitejše sredstvo za to je javna kritika.

Založba Obzorja je lansko leto izdala prevod češkega romana *Križi ob progih*, čigar avtor je Zdeněk Pluhaf. Jezikovne kritike ni mogoče pisati, ker bi zavzela preveč prostora. Prepisal sem samo nekaj vzorcev s prvih strani, ki ne potrebujejo komentarja. Poudarjam *neka j*, ker skorajda ni stavka, ki mu ne bi bilo kaj očitati.

Str. 5: Topi zadnji ladijski krn z redjo leščenih medeninastih črk — Kanessville — se je odlepil od plavajočega mostička. Kalna, brzo tekoča voda je, peneč se, zašumela pod lopatami koles... — Kakor da je v njej surova sled hladnih gorskih snežišč... — Str. 6: ...red oken na obeh krovih se pobliskava v soncu, kot da bi hipoma udaril plamen iz petdeset topovskih cevi; — ...tu se skoro lice vsakega petega občana že od daleč sveti pod žgočim soncem v rdečerjavi barvi. — Žena nosi na hrbtu ploščato rogovnico, na tej pa čepi v neki platneni malhi dobro privezan novorojenček. — Str. 7: Z umazano roko si razgrne zlepljene pramene las, ki ji padajo v oči, in zabrede bosa naravnost po blatu k njemu. — Ena sama doumeta beseda v stavku je bore malo. — Str. 8: ...skočil s konja in brez dolgih okoliščin